

Az exodus visszafordíthatatlan? Nagy Lajos: *Emlékezés orvosainkra*, Kaláka Könyvek, Hármaskönyvtár, 2017.

Nagy Lajos *Emlékezés orvosainkra* című kötetének 56 fejezetében 56 orvosportré szerepel – család- és társadalomtörténeti háttérrel. Lezárt életutak. Azoké az orvosoké, köztük két románé, akik a múlt században a székelyföldi kisváros, Sepsiszentgyörgy kórházában és járóbeteg-rendelőiben végezték munkájukat. Pontosabban: éltek hivatásuknak, mert ha különböző teljesítményt is nyújtottak, a gyógyítás iránti és a morális elkötelezettségben, az empátiakészségben, ahogy a szerző leszögezi, „igen magasra állított mércét hagytak maguk után!” És ezt a mércét olyan körülmények között állították fel, amikor a világ többször kifordult sarkából.

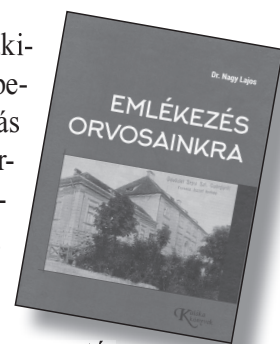
A kötetben bemutatott első orvos, Fogolyán Krisztof, akinek a nevét ma a szentgyörgyi megyei kórház viseli, 1878-ban született, és még a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem orvosi fakultásán szerzett diplomát. Az őt követők egy része a kolozsvári román nyelvű I. Ferdinánd Király Egyetemen tanult, de mivel ide a húszas években nemigen vettek fel magyar anyanyelvű hallgatókat, más részük Magyarországon, Budapesten, Debrecenben vagy Pécsen végzett. A magyarországi diplomát a moldvai Jászvásáron egyéves tanfolyam elvégzése után lehetett honosítani. A második bécsi döntés után Kolozsváron, a Szegedről visszaköltözött egyetemen ismét magyar nyelven folyt az oktatás. 1944. szeptember 2-án megérkezett Budapestről az egyetemre vonatkozó kiűritési parancs, amely az orvosi kar menekülési körzeteként a Drezda közeli Hallét jelölte ki. 1945 tavaszán a kötet szereplői közül ezért avatták doktornak Halléban Koczka Györgyöt. Neki 1946-ban meg kellett ismételnie a német városban letett vizsgákat Marosvásárhelyen, a kolozsvári Bolyai Egyetem oda átköltöztetett orvosi karán, amely aztán a későbbiekben önálló intézménnyé vált.

Az orvosi kar számára a trianoni döntést követő hányattatás, majd a rövid lélegzetvételt biztosító évek után a második világháború végével berendezkedő szép új világ a jövőt illetően nem sok jóval kecsegtetett. A nacionalista kommunizmust építő Romániában az újabb nemzedék az élesedő osztályharc körülményei között szerezhette diplomát. Többen közülük

megkésve: Zsigmond Józsefnek, akinek fivérét Gidófalván 1950 szeptemberében a kollektivizálás elleni lázadás során agyonlőtték, majd apját bebörtönözték, első államvizsgáját megsemmisítették. „Takarodjon haza, s állítsa be szüleit a kollektív gazdaságba!” – szöveg a kórházi gyakorlaton kapott utasítás. Aszalós János esetében 1950 körül elég volt egy vendéglői mulatozáson elénekelt, irredentának minősített dal ahhoz, hogy kívül találja magát az egyetem falain. A tehetséges fül-orr-gégész Albert (lánynevéen Pásint) Éva 1950–52 között a marosvásárhelyi egyetem tanársegédje volt, de amikor kiderült, hogy apja unitárius lelkész, rövid úton menesztették. Férjével, az ugyancsak tanársegéd Albert Zsigmonddal együtt, akinek a származása az egyetemi oktatói pályát szintén kizárta (apja törvényszéki bírónak dolgozott 1940–44 között).

Az 1956-os magyarországi forradalom leverését Romániában is megtorlás követte. Megkezdődött a magyar intézményhálózat szisztematikus felszámolása, amely természetesen érintette a magyar nyelvű orvosi egyetemet is. A kiváló tanári kar tagjait eltávolították Marosvásárhelyről. Kutatói, egyetemi karrierük törtek derékba, az egyetemi oktatók vidéki kórházakba kerültek. 1957-ben Szentgyörgyre így helyezték át a sebész Darkó Zsigmondot, a belgyógyász Koczka Györgyöt és az ideggyógyász Farcádi Simó Ferencet. Ez a kórházi munkában színvonal-emelkedést jelentett, de az erőszakos elrománosítás a magyar nyelvű orvostudomány jövőjét aláásta. Közben koncepciók, bebörtönzések, egyetemről történő kizárások jelentették az újabb tapasztalatokat a magyarságukhoz ragaszkodók számára. Visky Józsefet egy megfélemlítést célzó hazaárulási kirakatperben ítélték el. A per során személyét még gyanúsabbá tette korábbi döntése: 1944. november 1-jén hazatért, ahelyett, hogy Magyarországon maradt vagy Nyugatra ment volna. Hat évet töltött különböző börtönökben, 1964-ben nemzetközi nyomásra kapott társaival együtt amnesztiát.

1944-ben, 45-ben vagy 46-ban hazatért: visszatérő fordulat ez a kötetben, számos életrajzban szerepel. A Háromszékről származott Dobay Béla 1931-ben a szegedi egyetem női klinikáján dolgozott, amikor beadta a Romániába való letelepedéshez szükséges kérelmet. Ennek következtében elvesztette magyar állampolgárságát. Diplomáját Jászvásáron hitelesítették

1933-ban. Oltszemen és Szentgyörgyön dolgozott, majd 1944-ben tartalékos orvos hadnagyként hívták be. 1945. március 25-én a Sümegre telepített marosvásárhelyi Csapatkórház igazgatója. Feleségével együtt a „Nyugatra emigrálás helyett immár másodszer is hazajött Erdélybe”. Albert Zsigmond Bajorországban esett amerikai fogságba, szabadulása után hazatért. Darkó Zsigmond 1945 márciusáig a budapesti Rókus Kórházban dolgozott, ekkor tért vissza. Simó Ferenc orvosként dolgozott a háború végéig, sőt azután is, amikor amerikai fogságba esett. 1946-ban szabadult, hazatért Erdélybe.

Nagy Lajos újra és újra felteszi kötetében a nyugatalanító kérdést: „miként van, hogy a második világháború poklából szabadult orvosok döntő többsége – bár egy részük éppen Nyugaton tartózkodott – a háború végével nem nyugat felé fordította szekere rúdját, ahol egész biztos, nagyobb karriert futhatott volna be, hanem hazajött a bizonytalanba, vállalva és végigélve a kisebbségi sorsot? Aztán eljött egy időszak, amikor sokan – a fiatalabb generáció tagjai – itt hagyták biztos állásukat, anyagi javaikat, és Nyugatra települtek, megnyitván a sort az utánuk következőknek, akik egyféle Kánaánnak képzeltek az ottani életet, itt hagytak szülőket, otthont, szülőföldet, és gyarapították a kivándorlók sorát.” Volt olyan idő, amikor „kivételnek számított itthon maradni”, jellemzi a korhangulatot máshol. „Megjegyzendő, hogy a mai napig tartó és folyamatosan erősödő kivándorlás a Ceaușescu-diktatúra teljében, az 1970-es években kezdődött, amikor mind nyilvánvalóbbá vált a magyar orvosokra nehezedő nemzetiségi nyomás. A század első felében mind a háborúból, mind a külföldi egyetemekről hazajöttek a végzettek, sokszor a bizonytalanságot is felvállalva. Azután sajnos megfordult a helyzet. Olykor jó anyagi helyzetű orvosok hagyták itt javaikat, állásukat, és vállalták a bizonytalanságot ...” – összegez az utószóban, és statisztikával is alátámasztja a tapasztaltakat.

A gyermekek száma orvoscsaládonként átlagban nem érte el a kettőt. A statisztikát két, négy gyermeket felnevelő házaspár javította. Egyikük a már említett Alberték. Kiemelendő, hogy mind a négy diplomás Albert-gyerek Erdélyben maradt. „A családból orvosdinasztia látszik kibontakozni” – jegyzi meg a szerző.

A számba vett orvosok gyermekeinek nagyobb része külföldre távozott: otthon 47,59 százalékuk maradt.

Az eltávozottaknak 53,47 százaléka Magyarországon él, a többiek nyugati országokban telepedtek le. Ez igen csak komoly veszteség. Nagy Lajos könyve az orvosokról szól, de közismert, hogy a jelenség általános, az erdélyi magyar társadalom minden rétegére érvényes. Talán leginkább az értelmiségre. (És nemcsak Erdélyre.)

Az olvasó úgy érzi, hogy az elmúlt fél évszázadban vagy évtizedekben megváltozott az értékrend. A szülők generációja számára elsőrendű érték volt a szülőföldön maradás, az anyanyelv megőrzése. A kisebbségi sorban a meghurcolást, megalázottságot, fizikai és lelki terrort, félreszoríttóságot ezért viselték el. Ők aztán sok esetben úgy döntöttek, hogy mindentől megkímélik gyermekeiket, unokáikat. A gyermekek nemzedékei, ha fontosnak tartották, hogy magyarnak maradjanak, az anyaországban találtak otthonra. A kötetben bemutatott adatok szerint a kiköltözöttek fele idegen országban telepedett le, ami a legtöbb esetben egyet jelent a korábbi értékrend, az anyanyelvi kultúra feladásával.

A szerző nem ítélkezik, csak kérdez, és a helyzet megváltozásában reménykedik. És az olvasóval együtt bízik a jövőt építeni akaró otthonmaradottak erejében, a kor kihívásaira adott válaszuk érvényességében.

Nagy Lajos maga is orvos, így belülről látva értékeli elődei és orvostársai kórházat, egészségügyi hálózatot teremtő szakmai munkáját. Nagy doktor több mint négy évtizeden keresztül a Sepsiszentgyörgy közeli Réty körorvosaként gyógyította betegeit. Klasszikus értelemben vett, széleskörűen művelt értelmiségi, aki feleségével, Nagy Lenke matematikánárral, a rétyi iskola igazgatójával együtt kivándorolt a falu közösségének. Több ezer kötetes könyvtárat gyűjtött, megmentette a pusztulástól és felújította a neves székely Antos család rétyi kúriáját, amelyben korszerű orvosi rendelőt és orvosi lakást alakított ki. Itt látta sok más mellett vendégül a költő Nagy Lászlót és Kormos Istvánt, az irodalomtörténész Kiss Ferencet. Illyés Gyulát Tihanyban látogatta meg. Tolla alól került ki egyéb munkái mellett a falu történetét feldolgozó kötet 2005-ben (*Réty. Életünk kórtörténete és Fény és árny* címmel megjelent visszaemlékezései híven tükrözik a XX. század második felének erdélyi valóságát.

Rosonczy Ildikó